

Լ ՈՒՐԵՐ ՔԱՂՔԷՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

Ա Ն Դ Ր Ա Դ Ա Ր Զ ՈՒ Յ Ի Ի Ն

Ա.

«Հո՛ւ ու, ո՛ւ ո՛ւ ...»

Վառարանին մէջ նոր բռնկած կոճղի մը ձայնն է, որ սաահակի մը պէս երկար երկար կը սուլէ:

Ջերմութիւնը ծաւալած է սենեակին մէջ, մեղկուցիչ շունչով կը գգուէ մարմինը եւ կը գրգռէ դայն, ծփացող գազջ ջուրի նման լիզելով պարանոցն ու սրունքները: Բոցին կարմիր լոյսը շրջանը կ'ընէ սենեակին, կենալով կաբասներուն վրայ հատ առ հատ: Ստուեր մը կը գծուի բազմոցին վրայ: Տիկինը ինք իրեն հետ պառկած է: Եւ բացիսիկ լոյսը կարմիր, կ'անշարժանայ վառարանին դռնակին դէմը գտնուող չինական ճենապակեայ կարասին վրայ:

Նետելով քովը գտնուող բարձն անդին,

— Գեղեցի՛կ կ'ըն մը, կը մըմռայ աղւառներուն մէջէն, ու մէկ կողին դարձած, քանի՞ կ'արժէ, կը հարցնէ պարոն մը գլանիկը քաշելով, «Ես գեղեցիկ սիրահար եմ, եւ գիտեմ ...»

— Ի՞նչ բան ...

Պարոնը կ'ոլորէ պիտերը, կը ժպտի, կը կծկուին աշտերը: Բերանը ծռած է մէկ կողմին, լիկած կարմիր ծաղկի մը նման, եւ ան կը լռէ: Տնկած խոզենիով, ալքով լեցուն փորը, միակնոցին տակէն կը նայի շեղ: Պըզտիկցած աչերը կը պճլտան ու գոցուած են մատները:

Բ.

Չորս տարի առաջ, ազարակապան մը ա-

զարակը տարաւ դայն իբրեւ դաստիարակուհի իր զաւակներուն:

— Ահա՛ կծիկ մը, կ'ըսէ ատեն մը վերջ: Մեզ տեսնող է եղած գիւղին մէջ: Բերնէ բերան կրնայ հասնիլ մինչեւ տուն: Լաւ է կտրել հոտը շուտով:

«Կնիկ ըսածդ դիմացինին աչքին բիծը իր կտորած քիթէն աւելի խոշոր կը տեսնէ: Ըսի ըսաւ ես չեմ սիրեր:

«Դուն ա՛լ լռէ՛: Վերջապէս այս ապուրը միասին կերանք: Լաւ է որ մարդ չլսէ, կարելու է աս աւելի քեզի համար, միշտ պէտք պիտի ունենաս տեղ մը աշխատելու: Իմ ձայնս բարձր է սակայն՝ թէ որ խօսիս: Կալուածատէր մըն եմ, ոչ ոք քեզի հետ պիտի ըլլայ: Երկարելով կծիկը, տուածս կրնայ բաւել ժամանակ մը, ապրէ՛ խնայողութեամբ:

«Քու գիտնալիքդ է: Ես իմ պարտքս կատարեցի: Ա՛ռ կծիկը, չկորսնցնես»:

Յետոյ պարոն մը որ տիտղոս մըն ալ ունէր լամբակին անցուցած, եւ պալատ մը քաղքին սրտին վրայ, պահեց ժամանակ մը, խոտանալով ընել դայն ամենաերջանիկ կինը աշխարհի:

Նէ, դահլիճներուն մէջ անոր՝ ճանչցաւ մեծատիտղոս պարոններ, որ փայլուն զգեստներ կը կրէին, ունէին մշակուած շարժուձեւեր եւ միշտ ժպտաւ մը շրթներուն վրայ:

Տեսաւ կիներ գոռող, ու լսեց ճիչերնին խորքի սենեակներուն բազմոցներուն վրայէն:

Գործ ունեցաւ պատիւ ըսուածին շատ մը արտայայտութիւններուն հետ: Դիտեց անոր հասակը խեղկատակի, դէմքը շատ մը գոյնելով ներկուած եւ ունկնդրեց լեզուն յարափոփոխ:

Օրեր կ'անցնին:

Նախախայրիքի պահերը կը թռչին մեղրալուսնի ճամբորդութեան պէս արագ:

Պարոնը կը բարձրանայ նստած տեղէն, կը յօրանջէ, կը կոծկէ բաճկոնը եւ օրաթերթը ձեռքին մէջ շարժելէն կը մտածէ, «Ի՞նչ է ա՛նունը սրտը. ուրիշներուն համար հիւթեղ պատառ մը, իսկ ինձ՝ նման շատ ու շատերուն, կի՛ն մը: Աւելի հասարակը, պարպուած կուժ մըն է»:

Սենեակին մէջ լուռ, թիք - թաքն է որ կը լսուի ժամացոյցին, կոշնակի մը հատ հատ դողանջը մեռելի մը ետեւէն կողկողացող:

«Ի՞նչ դորձ ունի դեռ այդ կիներ հոս, կը հարցնէ ինքն իրեն, պահ մը վերջ, պարոնը ընդվզած, հնափաճասի խանութ չէ տունս, չեմ ուզեր ծիծաղելի ըլլալ»:

— Բայց ո՞ւր պիտի երթամ, կ'ըսէ նէ ահարեկ:

— Ուր որ կ'ուզես. մի՛ սրտմտիր, սիրելիս, վերջապէս կին չէր պակսեր երբ առի քեզ: Պարտաւոր չեմ նաեւ մեղքի մը պէս ուսիս վերայ քեզ կրելու բոլոր ծանրութեամբք ամբողջ կեանքիս երկայնքին: (Քաշելով ետ ու առաջ սրահին մէջ, ձեռները դրած տափաթին գրք-պանները) Պաճուած պտուղ մըն էիր արդէն: (Լուռ քաշելէ վերջ պահ մըն ալ, կեցած շիտակ դէմը) Կը հասկնա՞ս:

Գ.

Կիսայրեաց կոճղը վառարանին մէջ կ'առկայձի կրկին ու կարմիր լեզուակներ բոցի կը բարձրանան, ցոյց տալով դէմի խոշոր, սակեծիր հայելիին մէջ, մարմինը կնոջ մը յոգնած, սպառած, որ նման է սիրոյ մարտնչումէ մը դուրս եկողին:

Կը սարսոտայ պառկած տեղը, ու ափնարկը կ'իյնայ գիմացը:

Գղրոցին վրայ ժամացոյց մը կայ, ան կը համրէ հոն հաճոյքները վարձուած: Նուէրն է հարուստ գիւղացիի մը որ կը պարծենայ իր էշերուն, եղներուն որակովն ու անոնց թիւովը, մեծ մարդ մը:

Գղրոցը՝ գնածն էր վաճառականի մը վաւաչոտ, որ կը սակարկէ անցուցած ժամերուն փոխարժէքը:

Կառք մը կ'անցնի սրնթաց, յետոյ ինքնաշարժ մը սուլելով:

Վարագոյրի մը բացուածքէն ներս կը կա-

խուի ձմրան լուսնակ դիշերուն լոյսի երկը մը արծաթ, ու կը շողայ՝ ծիծաղի մը պէս դեղին՝ մատին վրայի մատանիին աղամանդը:

«Իսկ ասիկա, կ'ըսէ նողկանքով, (ու բարձրացած կը նստի դէմքը ձեռքերովը ծածկած) նուէրն է ոճրագործի մը:

«Ոճրագործ մը նման շատ ու շատերուն:

«Եւ երանի՜ թէ ան դիս սպաննէր դաշու-նահարելով կուրծքս կամ գլխուս իջեցնելով մահակի հարուած մը: Ասոնք ազնիւ շարժումներ են»:

Նէ հիմա կամուրջ մըն է հասարակաց ճամբուն վրայ ձգուած, որուն վրայէն կ'անցնի տասնոցը տուողը թքնելով եւ ինչպէս որ հաճելի է իրեն:

Երանի՜ թէ մեռնէր: Բայց չունեցաւ արիւթիւնը գնելու մահը ատրճանակի մը գրնդակովը, կամ պուտ մը թոյն լեցնելով աղբանոց դարձած ստամոքսին մէջ, եւ կամ հողէն վեր կախելով աղտոտած միսերուն վանդուածը:

— Տիկին, ո՞ւր կ'ուղէք ընդունիլ, կը հարցնէ աղախինը՝ կեցած սենեակին դրան առջեւ:

Լուռ թիւն:

— Կը քնանա՞ք, կը բարձրացնէ ձայնը, Պ. Արտաշը վարը կը սպասէ:

— Պ. Արտա՛շը... Ո՞ւր կ'երթաս, վառէ՛ ճրագը:

— Այս խոշոր ծրարն է բերած:

— Սպասէ՛, տար ծրարը ետ: Շունը վառնաւէ՛ ետք, կրծելու համար բերած ոսկորը կը շարտեն դուրս ետեւէն: Գնա՛, եւ չեմ ուզեր որ դիս խանդարես:

«Տիկինը տունը չէ, չմոռնա՛ս»:

Դ.

Բազմոցին վրայ կին մը պառկած է, ձեռքերը դրած գլխին տակ. «Յանձնուել այսպէս՝ զգաստ վիճակի մէջ, առանց սիրոյ, եւ ոչ ալ տենչով», կը մտածէ:

«Յետոյ, կեղծել՝ զգուանք, յոյնիլ հաճոյք մը տալու համար, առանց տրամադիր ըլլալու գոնէ Ֆիդիքական ուրախութեան մը»:

Իսկ իր շուրջ, սենեակին աղջամուղջին մէջ, կարասիները իրենց պատկերները կը ցըցեն: Դէմ գիմաց կեցած, կը պատմեն բարձրաձայն իրենց գոհճիկ պատմութիւնը:

Չորս տարի է կ'ապրի այս տանը մէջ, որուն թանձր վարադոյրներով ծածկուած պատուհանները կը բացուին Բերայի բազմաթիւ պոզոտային վրայ: Եւ իր սենեակը լեցուն կը մնայ լոյսով, ծուխով, ոգելից բմպելներու հոտով, երբ քաղքին լոյսերը արդէն նուազած կ'ըլլան: Գիշերուան հովը՝ հանգրտանալու գացողներուն թողած մութը ցրուելու դրազած է: Դադարած է աղմուկը դրօսավայրերուն մէջ:

Աղախինը կը բանայ դուռը՝ բախողին առջեւ, եւ կը հարցնէ բերածին քանակն ու որակը: Ո՞վ է եկողը, ո՞՞րադործ, գինով, աւազակ թէ ազնուական, այդ նոյնն է, անկարեւոր:

Գիտէ թէ ամէն մարդ միեւնոյն ատեն մեծ կամ փոքր մարդասպան մըն է, գող, խման, ու ազնուական:

Շատ քիչեր կան, հաղուագիւտ, որ միմիայն մին են կամ միւսը, եւ անոնց ստուերը հազիւ կ'երեւի բազմութեան մէջ:

Կ'արհամարհուին, կը հալածուին ամբոխէն, որովհետեւ վսեմութիւնը եւ արիւթիւնն ունին անոնք ըլլալու միայն մէկը, կարծր ու կըծու, անհաշտ՝ հասարակութեան հետ:

Գինիի շիշեր կը յաջորդեն իրարու մինչեւ որ տատանի կաղմուածքը մարդուն, տոպրակ մը գինիով ու տոխիով լեցուն, կարճահասակ ու լայն կամ երկայն եւ նիհար, չէկ կամ թուխ:

Նաեւ շատ անգամ՝ խածնելու համար բռնուած այս կինը կ'ընայ ձեռքէն վար մարդուկի մը՝ շրթներուն թոյլ արատը վրան:

Կամ թերթ առ թերթ կը մերկանայ ծաղկի մը նման իր քօղերէն ու կը ցցուի մերկ, բրդնոցին աչքերուն դիմաց:

Ժիր երիտասարդի մը կարչնեղ ձեռքերը անհանդարտ, կ'երթան թեւերը փայփայելու էգին, ծեծել կորնթարդ ուտերը, թափառիլ կուրծքին վրայ ու ճմլել ափերուն մէջ ստինքները նուազու նման եւ տանիլ շրթներուն:

Վերջը, ահա՛, ան կը նետէ զայն սեղանէն քայլ մը անգին գտնուող բազմոցին վրայ՝ կեղեւուած միւրգի մը պէս, ու կը խածնէ՝ իր արուի լայն բերնովը:

Լուած գաւաթներուն ձայնին, կը յաջորդեն ճիշերն անոնց: Մարմինները կ'այեկոծին, կ'ու-

սին, եւ կ'իջնան ինչպէս պարպուած տոպրակներ:

Ջահերը որ իրենց չարահաճի աչքերով հեղնանքով կը դիտէին այս մարտնչումը, կը տեսնեն արուին իյնալը ըմբոշխնուած հաճոյքէն լիացած, բացազանչութիւնով մը՝ որ կը նմանի մինչեւ կոկորդը լեցուած սափորին արծակածին, ու հիմա կը ծիծաղին վրանին:

Ե.

Շրջադեհստը քաշուած է վեր, կ'երեւին մետաքսէ գուլպաներով ամփոփուած սրունքները ու ծունկէն վեր, գուլպային վրայ, շերտ մը ազդրէն:

Մուճակներէն մին ոտքն է, միւսը ինկած վար՝ դորդին վրայ, դարձած է կոնակին, մինչ հեւացող կուրծքին վրայ մերկ, կը շարժի մանեակը խոշոր որդի մը նման:

Ծուռով աչքերն ու շրթները վայրկեանի մը մտալքումէն վերջ.

— Ես ի՞նչ կ'ուզեմ ընել, կ'ըսէ կիսաձայն:

Տարփածուները կը սլքտան շուրջը, հիացած կը դիտեն ողորկութիւնը միսերուն, եւ ճիւղի անապատին մէջ անօթի մնացած զայլերու պէս կը կոկորդան, «Գեղեցիկ կ'ին մը, գեղեցիկ կ'ին մը»:

ԳԻՒՂԷՆ ՔԱՂԱՔ

Զ.

Գերձակին աղջիկը որուն «Աղուոր Նուարդը» կ'ըսեն գիւղին մէջ, Պոլիս զնաց Պետրոսին հետ: Ան հոն բժշկութեամբ կը պարապի:

— Անոնք գիրար շատ կը սիրեն:

— Կարելի է, կ'ըսէ դէմինը խոպոտ ձայնով, երկուքն ալ երիտասարդ են:

— Եւ կ'ըսեն թէ ախտի ամուսնանան, կ'աւելցնէ գիւլացին, ծռած՝ ծաղկակաղամբի մը փորը քննելով:

— Անխելք գործ է աղջկան ըրածը, կ'ընդմիջէ ծերունի մը քիչ հեռուէն՝ ջուրին ճամբայ տալով ամուսին մէջ, երանի՜ թէ լաւ վախճան մը ունենայ: Քաղաքը մեծցած տղայ մըն է քովինը, եւ հոն աղաքը մեր գիտցածին պէս չեն աճիր: Հօ՛յ, հօ՛յ, աղա՛յ, կտրէ առուն ճամբան: Շուտ բրէ, լակո՛տ, պիտի պտուկեցնէ տունկերը:

— Այս տարի լաւ պիտի ըլլայ կաղամբին բերքը, կ'ըսէ մին:

— Ի՞նչ չափ կը մնայ ատկէ մեզի: Մէկի տեղ չորս պիտի տանինք անկուշտ ու ժլատ քաղաքին, եւ ստանանք չորսի դէմ կրկին մէկ, կը պատասխանէ ծերը, ու կը սկսի մոլորտալ քաղքի հասցէին:

Է.

Քաղաքը լեցուն է դրոսավայրերով, եւ ոչինչ կը պակսի իրենց: Տղուն հայրը ագահ, ժլատ ապրելով դրամ դիզած է ու կը հպարտանայ: Իսկ տղան չի մտածեր հօրը պէս, կը պարծենայ ծախսածովը:

Լաւ կը զուարճանան:

Գիշերը դիւրը մնաց: Քաղաքը հանգստի կարճ ժամեր ունի: Փողոցներէն թաւալող աղմուկը, երբ ոտները կը կարէ չմարսուած դինիով աղտոտած սալայատակէն, կ'ոտարակ աչքերով դուրս կուգայ յոգնած քայլերով նոր աղմուկ մը՝ անկիւններէն աղքատի թաղերուն:

Դերձակին աղջիկը շատ բաներ սորվեցաւ: Բարձրակրունկ կօշիկներով կը քայլէ: Պարել դիտէ: Բոլոր այն եղանակները որ կը նուագուին դուրսը՝ սրճարաններուն մէջ ու պարասրահները, բաւեր եւ եղանակներ միտքն է պահած ու կը կրկնէ տանը մէջ:

Անիկա հիմա գոյնզգոյն չըջագեատներ ունի: Թափանցիկ, մետաքսէ գուլպաներ: Յետոյ, չուգեր գեղջկուհի մը նկատուիլ:

Իսկ պարասրահներուն մէջ: Երաժշտութիւնը կ'երերայ մէկ ոտքի վրայ. խեղկատակի մը պէս ներկուած դէմքը կը շարժէ, կը դառնայ ինքն իր վրայ հոլի նման. կը խնդայ բարձրաձայն: Կը կրկնայ, գործի կարճ ոտիւններով ցատկոտելէն: Կը զուայ երկար երկար ու ճամբայ կ'ելլէ կաղ էշի պէս, չըջանն ընելու դահլիճին, ազիին կապած մերկապարանոց կիներն ու այրերը թրթռուն ջիղերով:

Յետոյ կը վազէ՝ դմակին ճանճ փակած եղի պէս: Առած գոյգերը եղջիւրներուն վրայ՝ կը տանի անկիւնէ անկիւն, մինչեւ խորերը կ'ոտալոյս սրահիկներուն կողմնակի:

Նուագելէն ձանձրացած ջութակահարը, վարսախիտ խոշոր գլուխը ցնցելէն՝ կը շարժէ ջութակին աղեղը լարերուն վրայ, յոգնած աչքերը փակուած են:

Ջութակը ցաւագար, ածողին հետ կը յօրանջէ անօթի պէս, եւ անվերջ ճիշեր կ'արձակէ փորի ցաւէ տառապող մանուկի մը նման:

Կզացած նստեր է դաշնակահարը, եւ ըստեղնաշարին վրայ մատները կը վազեն անհամաշար քայլերով: Դաշնակը կը թոթովէ եւ յաճախ կը լսուին հունչեր՝ աղիքները խանգարուած մարդու մը փորին մէջ քալող ձայներուն նման:

Թաւջութակահարը ջղայնացած է զուր կը ճգնի լարերուն վրայ դիւրագոյաց՝ ներդաշնակ ձայն մը որսալ:

Քուլէն, բերանը տնկած, սրինգը կը մլաւէ արագ արագ, կը սուլէ կծու, եւ սրնգահարին աչքերը անքնութենէն կարմրած են:

Ձոյգերը կը դառնան խօլաբար: Կը չփուլին կրակ հանելու համար: Յետոյ մթազնած կոպերով կը սարսուտ, բայց կը դառնան կրկին եւ հանրային պատշաճութիւնը խորտուիլակի պէս իր կոյր, խուլ եւ համր ուռած գլուխը հոն ցցած է:

Խափշիկ մը կեցած է դրան առջեւ, սեւ կատուի նման պճլտացող աչքերով: Կը բանայ սրահին դուռը ներս մտնողներուն առջեւ: Կը գոցէ մըմուլով դուրս ելլողներուն ետեւէն ու մեքենական շարժումով մը կը ժպտի, տասնոցի մը համար, հաստատութեան անունը վերան դրուած դղակը շարժելով ետ ու առաջ, առանց բարձրացնելու գլխին:

Ը.

— Ո՞ւր կը մնաս, կ'ըսէ հայր մը դաւկին, գիշեր չ'անցնիր որ ուշ չգաս հիմա տուն:

— Հայր, դուն ալ երիտասարդ եղած ես, կը պատասխանէ տղան:

— Զաւա՛կս, եւ ընկուղուած կը մնայ հայրը՝ լուռ, հին յիշատակներու տարափին տակ: Կը լսէր բաւերն այդ երիտասարդ մանչուն որ իր դաւակն է, հեռուներէն վերադարձող արձագանգին նման երգի մը զոր երգած է:

Եւ կը տեսնէ իր շուլուկիւ փողոց մը վար դառնող տան մը պարտէզին պատէն վեր:

Տիկիկին հետ անցուցած ուրախ պահերը կ'երեւին:

Բոլոր այն սրահները որ լեցուն կ'ըլլային ուրախ երգերով, դրկախառն պարերով, զուարճասէր տղոցմով:

Կը յիշէ դէմքեր հոն հանդիպած աղուոր կիներէն, կը հնչէ ականջներուն մէջ անոնց զը-

ւարթ ու զիւ ձայնը, կուգան լեզուին վրայ անուններն անոնց:

Յետոյ, ահա հեռաւոր կիսալոյս փողոցները եւ անկիւնները գազանապահ:

Նաեւ կը տեսնէ կրկին բոլոր սէրերուն թողած յիշատակները: Պզտիկ աննշան տուարկաներ որոնք պատմութիւնն էին շատ մը դէպքերու, զգացումներու:

Եւ սէրերուն պէս խառն ի խառն լեցուցած էր անոնք իրարու վրայ զգրոցին մէջ, ու տըւաւ կրակին, ամուսնացած տարին՝ քիչ մը հաճութեամբ, մասամբ ամիսոսալով:

Յետոյ, կը յիշէ կնոջը տրտունջները երբեմնի: Կը ծիծաղի ու

— Զաւա՛կս, կը կրկնէ, բայց զիտցիր արժեցնել ինքզինքդ ու մի՛ սպառեր երիտասարդութիւնդ արժեք չարժեքին վրայ: (Կամաց մը քաշելով ականջէն եւ ժպտելով) Աշխատէ քիթերնէն բռնել, չբռնուիս քիթէդ, կը հասնա՞ս:

— Վստահ կրնաս ըլլալ, հա՛յր, կը պատասխանէ մանչը ինքնահպարտ, չեմ արատաւորեր քաղքին մէջ վայելած համբաւը:

Հայրը, ուրախ, տղուն կռնակը կը ծեծէ:

Ուրիշ տան մը մէջ այր ու կին նստած խորհուրդ կ'ընեն:

— Տղանիս ա՛լ հասաւ, բայց դեռ շատ չուտ է ամուսնացնելու, կ'ըսէ կինը:

— Խօսիլն անգամ աւելորդ է: Ի՞նչ տեղը կայ ողջ գլուխը աւետարանին տակը դնենք այսքան չուտ:

«Ամէն բան իր ժամանակն ունի: Թողունք դուրսը քալէ քիչ մը, հասկընայ ինչ որ կայ աշխարհի մէջ, տաք ու պաղով թող ծեծուի:»

«Մտնել ելլել սորվելու է վայրեր որոնց ծանօթ չէ:»

«Պարապ օղեղէն բաներով գլուխը դեռ լեցուն է: Պէտք չէ խրտչի կիներէն: Ըսուածին չափ վատ չեն անոնք, եւ քիչ վնասակար երբ գիտես սանձ դնել զգացումներուդ, եւ ասիկա կ'ըլլայ փորձառութեամբ, ապրելով:»

— Կը մտածեմ փոխել աղախինը: Աւելի յարմար է այժմ ունենալ երիտասարդ աղջիկ մը տանը մէջ:

— Գէշ միտք չէ, եւ միշտ լաւ է քիթն ու բերանը տեղը երիտասարդ սպասուհի մը ունե-

նալ: Մանաւանդ հիմա՛, կ'աւելցնէ, որ հասած մանչ մը ունինք:

— Սա դիմացի զոյգը կը ճանչնա՞ս, կ'ըսէր մին: Հո՛ն, օթեակին մէջը:

— Սըւո՞նք, ո՛չ, (ու գիտելով ուշադիր) նոր ամուսնացողներու կը նմանին:

— Պիտի ամուսնանան, կ'ըսէ քովինը: Այրը բժիշկ մըն է, հարուստի տղայ է կ'ըսեն, քաղաքն ապրող գիւղի հարուստ սակայն:

— Շատ ուշ ըլլալու է ամուսնանալու համար կը պատասխանէ առաջինը: Տղան այդքան տըխմար չ'երեւիր: Քաղաքն ուսած մանչ մըն է կ'ըսեն վերջապէս: Լաւ ճաշակի տէր կ'երեւի սրկան, ճարպիկ, եւ ինչո՞ւ այդ տաղտուկը յանձն առնէ:

— Ես զեղեցիկ կը դտնեմ, կ'ընդմիջէ երկրորդը, սեւ աչքեր ունի, լայն, կամար յոնքերու տակ: Մորթն ալ թուխ է Հնդկուհիի մը նման:

— Կ'արժէ, կ'ըսէ առաջինը եւ երեքը միասին կը ժպտին:

Բեմին վրայ սիրահարի դեր կատարող դերասանը կը շաղակրատէ համոզելու համար տիկինը թէ շատ կը սիրէ: Մաքուր, հաւատարիմ սիրով: Յետո՞յ, կը փորձէ համբուրել զայն:

Դէմքին վրայ կան գոյները շատ մը ներկերու: Թերեւս սա կեղծամիտ տակ ունի ճաղատ գլուխ մը: Եւ ո՞վ գիտէ, քանիերորդ անգամն է որ ան այս դերը կը կեղծէ: Հոն բարձր, որպէս զի սրահը լեցնող հասարակութիւնը լսէ ու հիանայ:

«Այո՛, քաղաքը, կը դրէ բանաստեղծը տեղ մը, միշտ մութ է, բազմաթիւր ու խոնաւ: Կոյուղիներու ցանց մը ունի տակը, եւ ամէն աուն ծակ մը անոր վրայ: Աղբը տալու համար անշուշտ, սակայն միշտ կը սպրդի ծակէն ներս հոտ մը ու կը թափափ տանը մէջ՝ աղտոտելով քնակիչները:»

Ը.

Երկու տղամարդ կը խօսին, կեցած մայրիկն վրայ, ու կը ծխեն: Մին երիտասարդ է, դէմքին ճերմակ մազեր ունի, եւ քարէ քար դարներով գլուխը կոշտ, իմաստուն է զարձեր:

— Տե՛ս, կ'ըսէ երիտասարդին, ծեծելով ուսն անոր, կը տեսնե՞ս:

— Ի՞նչ:

— Սա՛ սաւառնակը խոշոր որ կը ճախրէ արծիւի մը պէս օդին մէջ, մեր գլուխներուն վրայ, ելլելով շատ ու շատ վերերը:

Եւ չէնքերը ամեհէ որ յարկ առ յարկ միշտ կը բարձրանան, կը սլանան վեր, երկրէն երկրնքի սիրտը խոյացող սլաքներու կը նմանին: Գեղեցիկ են, չէ՞:

— Մենք պիտի քանդենք ատոնք, չինելու համար աւելի կատարեալներն անոնց: Բոլոր բաները որ հպարտութիւնն են ձեր, չեն գոհացներ մեզ: Քարէն աւելի ծանր ու երկաթէն կարծր նիւթեր հարկաւոր են մեզ: Սըւտնց որ կո՞ղմն է գեղեցիկ: Մեր շինածը պիտի ըլլայ լաւագոյնը:

— Լա՛ւ, կ'ըսէ ծերը քմծիծաղով մը բարի, ի՞նչ ընենք, մենք այսքանը կրնայինք ընել: Ասոնք մեր օրերուն պտուղն են: ...

— Բայց չունին անոնք մեր մտքին խոյանքը, կ'ընդմիջէ: Դու՛ք, լծացած ապրեցաք ու մնացիք դաճած:

«Խախտու են հիմերը այդ ձեր շինած պալատներուն: Ծա՛հիճ կայ անոնց տակ ձեւացած, քրտինքովը ջրապինդ, անսուաղ թողուած բանւորին, եւ արիւնովը զանոնք յղացող մտքին: Պիտի այրենք, եւ վերաշինենք, ուղիղ շարժումով, հաստատուն գետնի վրայ, երկաթէն աւելի կարծր, քարէն ծանր նիւթերով:

— Կամա՛ց, մի՛ վաղեր այդքան արագ, եւ մի՛ խօսիք բարձրաճայն, զգո՛յ՛: Պարապ խօսքեր են ատոնք ու անիմաստ, կը պատասխանէ ծերը: Մի՛ ըսեր նաեւ ինձ՝ թէ դուք ինչե՛ր կ'ուղէք ընել, ու շինածնիդ պիտի ըլլայ կարմիր կամ սեւ, աւելորդ է լսելն իսկ...

— Ստրուկի խօսքեր, ստրուկի՛, կը կրկնէ երիտասարդը՝ կարմրած գլուխը տնկած:

— Երիտասարդ, բարեկա՛մս, ըսէ՛ ինձ, լաւ չէ տեսնելն ամէն բան: Ըշմարտութիւնն աղուոր գոյնով վատ պտուղ է, գէշ հոտ ունի, եւ յետոյ լեզի համ կուտայ:

— Վատութի՛ւն:

— Ծօ տղա՛յ, կը սաստէ ծերը խոժոռած ու շէշտ նայելով անոր անքերուն մէջ, ես ալ երիտասարդ եմ եղած (դրած ձեռքը ուսին) աշխարհի ճամբաներուն վրայ քարոտ ու երկար՝ մաշեցուցած կօշիկներ ունիմ: Հայրս ալ քիչ պէս պինդգլուխ մը, շատ գիտնալուն հա-

մար էր որ ծակ վարտիքով, արհամարհուած, կէս անօթի, երիտասարդ մեռաւ, նոյնն է աս՝ ամէն տեղ՝ արեւուն տակ: Գլուխս ճերմկած է. շատ մը փոթորիկներէ ծեծուած քար մը, որ դեռ կանգնած սակայն չար ու դաժան ծովուն ափը՝ անցած հորիզոնները կը դիտէ:

«Փոթորիկներ տեսայ, որոնց ձայնը հեռուէն անուշ կուգայ:

«Պարոնիկս, մի հաւատար տնայարարներու ըսածներուն, ամէն տեղ աս այսպէս է: Պարեաներ են ծոյլ, ստամոքսի դատարկութիւնէ տատապող, ու անկիւնները կեցած՝ մեծ մեծ ճառեր կը նետեն օդին մէջ: Եւ կամ փորերնին կուշտ նստած, կը գրեն շատ մը բաներ որոնց իրենք ալ չեն հաւատար, ոչ ալ կը բաժնեն ունեցածնին չունեցողին հետ: Եթէ նպատակը ապրիլ է, տղա՛ս, խուլ ըրէ մէկ ահանջրդ: Աչքիդ մէկը կոյր թող ըլլայ, եւ յետոյ սորվէ հասկնալ ամէն բան, մանաւանդ՝ լեզու՛դ կարճցուր, կը հասկընա՞ս, որքան կըրնաս շատ կարճցուր:

— Կը կարճցնեմ, կ'ըսէ երիտասարդը տաքգլուխ, մինչեւ որ խարազանին հարուածներուն բացած վէրքերն սպիանան կոնակիս...

— Այդպէ՛ս, ու պիտի հարուածէ միշտ նոյն մտրակը թէ որ մոռնաս ըսածս:

* «Տխմա՛ր, իրաւունքը ցնորք է, մէկ վիժուէր մարդկային մտքին, իսկ արդարութիւնը՝ քառասուն թելի վրայ ոստոստող ճարպիկ լաւախաղաց մը սինլքոր: Քիչ այսօր տուջ մըշտողը, նոյն այս դաժան թաթը պիտի դնէ գլխիդ երբ ինկածին տեղը նստի: Յիշէ՛, ես ալ երիտասարդ եմ եղած եւ օր մը՝ թէ որ մնաս, քու աքլորի սա կարմիր կատարդ իմինիս պէս ճերմկած պիտի ըլլայ, վսեմ ճերմակ մը աղուոր:

ԿՈՏՐԵԼԷՆ ՎԵՐՋ

Թ.

Ամբողջ աշունն ու ձմեռը, նուարդ քաղաքը Պետրոսին հետ մնաց: Ուրախ անհոգ օրեր կ'ապրէր հոն եւ չիմացաւ անցնիլն իր օրերուն: Խենթ օրեր էին երիտասարդական, յոյզերով, յոյսերով, սիրով, դատարկ երազներով ու անիմաստ հաճոյքներով լի:

Յետոյ անոնք պիտի ամուսնանան:

Օրեր կ'անցնին:

Եղանակը փոխուած է:

Անոնք պիտի ամուսնանային:

Եւ օր մըն ալ երբ մինակ մնաց, նախ կարծեց թէ պիտի սառնի: Արեւը պիտի չեւէ տաքցնել զինքը, ու լուսնակը գիշերապահ պիտի չգայ լուսաւորել իր ճամբան: Այսչափով չի վերջանար բայց ամէն ինչ:

Արեւը եկաւ բոտ հին կարգին լեցնել օրերը լոյսով, ջերմութեամբ, բայց փոխաց այս անգամ ականջն ի վար շատ մը տղեղ բառեր: Լուսնակը դուրս ելաւ թաքստոցէն, ցոլացուց պատկերն աղտոտած:

Հասուն, գիտակից, փորձառու կին մըն է դարձեր: Մանօթ է մարդուն: Գիտէ թէ բոլոր անոնք որ ծածկուած են փայլուն ու թանկագին զգեստներով, միշտ մաքուր չեն:

Շատ է լսած նաեւ բոլոր այն բառերը որ կ'ըսուին սպասուսմովն աւելի խոշոր պատառի մը:

Կթոտ քայլերով ճամբայ ելաւ ետ, դէպ ի դիւղ:

Ժ.

Գիւղին փողոցներուն մէջ, հանդիպողները՝ հին դրացիներ, ընկերուհիները երբեմնի, փոշոտ զգեստներով ու արեւակէզ դէմքերով, լուռ արհամարհանքով մը պատասխանեցին իր սիրալիր բարեւին: Զարմացած կը դիտէին այս օտարուհին, որ բարձրակրօնկ կօշիկներով կը քայլէր, ընտիր, նուրբ կերպասներէ կտրուած զգեստներ կը կրէր:

Անոնք չէին ուղեր ճանչնալ դայն:

Աստուած իմ, որքա՛ն պայծառ է գիւղը, լուռ, պարզ ու յստակ:

Կաթիլափող քայլերով կը քայլէ:

Տեսաւ գիւղին հին ու աղքատ եկեղեցին պարզ ու անշուք պատերով, կքած մէկ կողմին: Անդարդ, սեւ խաչը ճակտին՝ խաչեալին խաչին նման յստակ ու մաքուր: Եւ վեց երկար ամիսներ ետք՝ ժանգոտած երկաթէ խաչը տեսնելով, սրտարուխ շարժումով մը կը խաչակրնփէ երեսը:

Գիւղին կեդրոնը, ճերմակ քարէ մշտահոս աղբիւրը կը հոսի երգելով:

Կը կենայ: Կը յիշէ թէ ինչպէ՞ս կուգար սափորն ուտին, զնգզնգացնելով զարդոսկիները ճիւղին՝ ջուր առնելու ամէն առտու:

Կ'երեւին հոն տեսնուող դէմքերը մաքուր

աղջիկներուն, անոնց բառերը կ'ըլլան վճիտ՝ աղբիւրին ջուրին պէս, եւ ետ կուգան դարձալ անոնց հետ երազները լուսածիր:

Կը սթափի անցնող ոտքի մը ձայնէն. դիւղացի մը ծերունի, մանգաղն ուտին՝ կը քալէ ու խեթ խեթ նայելով իրեն, բաներ կը մըրմոյս:

Կը յառաջանայ:

Կ'երեւի հեռուն բլուրներուն պարը կանաչ, ուղտերու կարաւանի մը նման կապուած իրարու, եւ այդ դալարադարձ բլուրները՝ այլադան շատ մը անուշ միրգերով բեռնաւորուած են: Կը յիշէ անոնց կողերուն վրայ դանուող աղբիւրները դուլալ, սրբալայրերը նուիրահան: Այդ վայրերը անցուցած տօնի օրերն ուրախ: Իրենց պարերը, գոյնզգոյն գլխակապերով աղջիկներու հետ: Կը լսէ տաւուլին ու դուռնային ոստոստուն, կոշտ բայց դուարիւ ու առոյգ երգերը: Յետոյ կը տեսնէ աւելի անդին, ժայռի մը վրայէն բարձր՝ գահավիժող ջուրը պաղ՝ ու անկէ ձեւացող առուն որ ոլորապտոյտ քալելով կուգայ մինչեւ գիւղ, եւ քովէն անցնելով կ'երթայ ջրելէն այգիներն ու բանջարանոցները:

Կը շարունակէ յառաջանալ:

Այգիներ՝

Իրենց պարտէ՛ղը:

Կը կենայ: Սալորենիները ծաղկած են ճերմակ ծաղիկներով անհամար: Սիւզը թափած է թերթիկներն անոնց, հողին վրայ շինելով զորդ մը՝ ճերմակով դիպակուած:

Կը ճանչնայ այդ բոլոր ծառերը իրենց տեսակներով, դեղին ու կարմիր պտուղներ առնուչ:

Գիտէ պատմութիւնն անոնցմէ ամէն մէկուն: Առաջինը տնկածն է մեծ հօրը, դեղին անուշ պտուղներ կուտայ ան: Իսկ նշենիին աջ կողմի նորուղէ՛շ սալորենին՝ որ կարմիր, խոշոր սալորներով պիտի դարդարուի: Հայրն է զայն պատուաստած՝ ամուսնացած տարին, մայրը երբ բեռնաւորուած էր իրմով:

Շունը հեռուէն ակօսները սրած հաջելով չար, կատաղութեամբ կը վազէ իր կողմը:

Ետ կը քաշուի ցանկապատէն:

Ամէն բան նոյնն էր եւ իր տեղը: Յանկապառ դարձեալ քրքրուած տեղ տեղ: Առուակը ճեղքելով պարտէղը կ'երթար խոխոջալէն, բայց ինք փոխուած է, եւ անձանաչելիօրէն:

Կրթնած ցանկապատին՝ կեցած է, ու կը

մտածէ իր վրայ: Այն օրերուն՝ երբ դեռ մտած չէր աղետարեր ընկերութեան մէջ: Աւերը, սովորութիւնները քաղքի, վաւաչոտ աղամարդիկ՝ աղտոտած չէին զինքը: Դերձակին աղջիկն էր, գիւղին աղուոր նուարդը:

Իրաւ բոլորովին մանկամիտ աղջիկ մը չէր, բայց իր մտքերն ու երազները պարզ էին ու մաքուր, լուսաւոր՝ գիւղի արեւով, անոր դոյներովն ու կարգերովը:

Անոնցմէ սակայն ոչ ոք կրցաւ պահել զինքը հմայքին դէմ այն քաղքենի տղուն, եւ պաշտպանել փորձութեանը դէմ քաղքին՝ որուն մասին լսած էր միայն, ու անծանօթ կեանքին:

ԺԱ.

Ծնողքը փառաւոր ընդունելութիւն մը ըրին չոպասուած հիւրին:

— Ո՞վ ես դուն, կը հարցնէ հայրը խոժոռադէմ կեցած դրան առջեւ: Սխալ դուռ զարկած ըլլալու ես, Տիկին, գիւղին դերձակ Սեդրակին տունն է աս:

— Ես նուարդն եմ, կը ճշայ, զիս չե՞ս ճանչնար:

— Չէ՛, չեմ ճանչնար, կը պատասխանէ հայրը՝ գլուխը երեքցնելով ...

— Քու աղջիկդ, նուա՛րդն եմ, կը կակաղէ լալադին:

— Իմ աղջիկս, նուա՛րդս, մեռած է, կ'ըսէ դերձակը, (անշարժ կեցած ու անայլայլ): Ան մեռաւ, աղջիկ չունիմ, կը կրկնէ տխուր բայց հաստատ ձայնով, (ու ամբողջ լայնքովը մարմնոյն՝ դուռին մուտքը կը փակէ):

Արիւնը խուժած է դէմքը: Յուզուած է ծերը, կը սարսոյ կեցած տեղը: Եւ քանի մը վայրկեան լուռ կենալէ վերջ՝ ընկճուած,

— Դուն տէրն ես մարմինիդ, նաեւ ծանօթ քաղքի փողոցներուն: Սա պողոտան կ'անցնի գիւղէն ու կ'երթայ ուղիղ քաղաք: (Յետոյ գլուխը ցցած եւ ուղղակի նայելով աղջկան), իսկ ա՛յս տունը, աղքատ եւ խարխուլ, իմինս է, իմինս, գիւղին դերձակ Սեդրակինը: Գնա՛րո՛ր այն տեղուանքն որ ախորժելի էին քեզի, բայց մի՛ դնել այս սեմին ոտքդ (կը դարձնէ կոնակը եւ կը փակէ դուռը հաստատակամ, ուժգին):

— Անգո՛ւթ մարդ, ի՞նչպէս կրցար ըսել ատոնք, փոխել մեր զաւակը դրան տակէն,

կ'ըսէ կինը լալադին: Զախորդութիւն մը պատահած պէտք է ըլլայ, դուն խի՛ղճ չունիս, ի՞նչպէս կրցար ...

— Ես դու՛թ չունի՞մ, չգիտե՞մ խղճալ, կը կրկնէ դերձակը, (կրթնած պատին՝ չիյնալու համար վար: (Վայրկեան մը վերջ, բարձրացուցած գլուխը ու շեշտ նայելով) Կնի՛կ, հոս խիղճն ու դու՛թը պէտք չէ մաս ունենան, վա՛յ ան մարդուն որ յանձնած է գլուխն անոնց: Սա՛ պատերը քրտինքով են կանգնած, քաղքի աղաւ հոս տեղ չէ ունեցած երբեք: (Յնցելով դուռը) ես ալ իմ կարգին քալած ու տեսած մարդ եմ, քաղաքը կեղծ աղամանդ է, իր արժէքէն շատ աւելի կը պճլտայ: Երբ որ զնաց, ինչո՞ւ կը վերադառնայ: (Կ'իյնայ նստարանի մը վրայ, ձեռքերովը աչքերը ծածկած): Քաղքի փողին՝ ախոր կը նմանի, երբ կ'աւա մսիդ, ա՛լ չես կրնար բուժուիլ: Զտեսա՞ր, բաց, սուղ արժող զգեստներով կուգայ ետ, քառասուն դոյն դէմքին վրայ:

«Ի՞նչպէս պիտի ճարէ ատոնք հոս: Ի՞նչպէս պիտի ապրի: Լաւ է երթայ հո՛ն, ուր կը կենար»:

Տեղէն բարձրացած՝ կը քալէ սենեակին մէջ: Լռութիւնը նստած է ամէն իրի վրայ, աթոռները, սեղանը հասարակ փայտէ, անշարժ են, եւ վարադոյրները պատուհաններուն. միայն կատուն է տունին որ նստած է կշտացած ու կը լիղէ անդամները: (Դերձակի կինն ալ անշարժ առարկայի մըն է փոխուեր սեղանին քովի աթոռին վրայ):

Յետոյ, դերձակը՝ կեցած կնոջը դէմ, հառաչելով՝

— Գոհ չմնաց մեր ունեցած մաքուր ու պարզ այս քիչով:

— Աղջիկ է, կ'ընդմիջէ կինը, չի հասկնար: Կը նայի իրմէ վերին, եւ չ'երեւի մէջինը ամէն աղուոր ու փայլուն երեւցածին:

— Լռէ՛: Եւ վերջապէս ամէն մարդ իր գլխուն տէրն է, կնի՛կ: Հասած աղջիկ էր ան, ու զնաց: Իրաւունք չունէի չթողնելու ուժով. բայց ես ունիմ հոս իրաւունք՝ չառնելու հիմա ներս: Ոչ մէկ օրէնք կը ճնշէ վրաս՝ գործելու ուղածիդ պէս, եւ չես կրնար ալ ըսել կրկին, «Աղջիկ է, ի՞նչու կ'ուզես դոցել ճամբան, ի՞նչու արգելք կ'ըլլաս»: Կնկան անխորհուրդ, չժամուած խօսքեր՝ վերջապէս: Հիմա տեսա՞ր, ս՛ւր կը տանի եղեր ճամբան: Մաքրողը ես պիտի չըլլամ ուրիշին թափած աղաւ, ոչ ալ պա-

հողը դոհարի պէս տանս մէջ: Իրեն չ'ըսի՞
«Մի առնէր այդ մարդը, պիտի ամուսնանաս
սրբո՛ր հետ»: Ամէն մարդ լաւ է որ զատէ իր
չըջանակէն մէկը, հաւասարը իրեն: Մենք ալ
սիրով էր որ ամուսնացանք, դուն դարբինին
աղջիկն էիր, իմ հայրս՝ դերձակ էր ինծի պէս:
(Լոած կը քալէ սենեակին մէջ, յետոյ կեցած
հեռուն) Թէ որ կ'ուզես պահել զայն, մի՛
դատապարտեր զիս, ա՛ռ ու գնա՛ հօրդ տունը:
Ձեմ ուզեր արգելք ըլլալ ձեր մէջտեղը: Եւ կամ
ծնածիդ հետ, երկու կնիկ, ձեռք ձեռքի տը-
լած, սպաննեցէք զիս: Նստեցէք մայր ու աղ-
ջիկ, ուզածնուդ պէս ցուցնելով կնկան ճար-
տարութիւննիր: Կ'օգտէ՛, բոլոր գիւղին դի-
մաց ամօթահար ու ծաղրուած կը թափառիմ:
Իմ խիղճս չի ներեր նաեւ՝ պահել զայն հոս,
ու քանդել ուրիշին ալ տունը եւ կամ աղտո-
տել իմինիս պէս: Ասացուածքի կարգ է անցեր
գիւղին բերանը՝ «Դերձակը աղուոր աղջիկ կը
հասցնէ», չե՞ս լսեր:

ՓԲ.

Ժամեր կ'անցնին:

Կառք մը կը թաւալի բլուրն ի վար: Կ'եր-
թայ քաղաք:

Փոշեթաթաւ երկար ճամբան սողալով
կ'անցնի շաղանակենիներուն անտառին մէջէն:
Ան, գիւղը կը կապէ քաղքին:

Կարճ է միջոցը, քանի մը ժամով իրարմէ
հեռու են միայն, եւ զատուած շատ մը դիւրա-
րեկ, խարխուլ բաներով:

Կառքին մէջ Նուարդ, ընկճուած՝ մտա-
ծումներէ, նստած է մէկ կողմին ծռած:

Յետոյ ուները ցնցելով, կը շտկէ իրանը,
թանձրացող մութին մէջ երբ ծառերը կը սկսին
ստուերներու նման չչնչալ շատ մը ահազդու
բառեր:

Գիւղը տակաւ կը փախչի հեռու ու կը պա-
հուի հորիզոնին ետին, որ կը դուռի ծառե-
րուն սաղարթներուն կամարին տակէն, նեղ,
կիսաշրջանակ երկինքով մը: Եւ կը բարձրանան
հեռուն շուքերը քաղքին, կը խոշորնան տա-
կաւ: Ան կը ցցուի դիմացը հսկայ դազանի մը
նման: Բացած երախը՝ կը խոյանայ վրան,
կլլելու համար զայն:

— Կարելի չէ դարմանել, կը չչնչէ, (ու
ինքզինքին) սիրեցի՛ր զայն, կոտորելով ուրիշ
մը որ անարժէք կը կարծէիր: (Վարկեան մը
լուէէ վերջ) յետոյ, ընտրածդ ուրիշ մը սիրեց:

«Յիմա՛ր, եւ դուն... այսպէս է կեանքը,
պէտք է որ գիտնայիր ասիկա»:

Գ. ԳԵՂԱՐԳՈՒՆԻ

(Շարունակելի)